

DAGENS FRÅGOR

Svensk Tidskrift i fransk edition

Svensk Tidskrift är Sveriges äldsta politiska tidskrift — den har utkommit i tre följd sedan 1870. Den senaste följden började utkomma år 1911 och tidskriften utger innevarande år sin 50:e årgång — åren 1933–1935 utkom tidskriften ej.

Från 1911 har Svensk Tidskrift stått det svenska högerpartiet nära. Som redaktörer inträdde då de båda ledande nationalekonomerna, Gösta Bagge, ledare för högerpartiet åren 1935–1944, och Eli Heckscher, fader till den nuvarande högerledaren, Gunnar Heckscher. Men tidskriften har alltid varit fristående i förhållande till högerpartiet — både organisatoriskt och ekonomiskt. Dess redaktörer har alla varit akademiker, och tidskriften har framstått som ett självständigt organ främst för högerpartiets akademiska falang.

Alltsedan 1911 har Svensk Tidskrift företrätt en ideologi, som präglats av stark känsla för den europeiska kulturtraditionens betydelse. Dess nationella och socialreformatoriska grundsyn har uttryckts i parollen »Försvaret och reformer». Dess reformprogram har alltmer kommit att motsvara idéer, som utbildats inom fransk, tysk och engelsk »socialkonservatism».

Än i dag gäller för Svensk Tidskrift vad Eli Heckscher uttalade i en ledare »Sociala reformer» 1911: »Det är i varje fall givet, att intet kan och intet får hindra samhället att sörja för

en bättre ordning i framtiden: ingen institution kan få existera längre än samhällets väl kräver det. Salus publica suprema lex. Det allmänna bästa är högsta lag. Det är en konservativ princip om någon.»

Tidskriftens krav på fortsatta sociala reformer syftar numera framför allt på möjligheterna att bygga demokratien på en till det stora flertalet medborgare utsträckt personlig förmögenhetsbildning. Enligt vår uppfattning måste samhällsinstitutionerna vara så utformade att medborgarna genom sitt eget sparande kan förvärva egna andelar i de enorma ekonomiska värden, som skapas i en modern teknisk civilisation. Genom en sådan »ägardemokrati» kan man bidra till att lösa vår tids problem om maktbalansen i samhället och skydda den stora massans personliga frihet och trygghet.

Tidskriftens ursprungligen nationellt motiverade krav på ett starkt försvar till värn för den svenska rätts- och kulturstatens bestånd implicerar numera en varm bekännelse till de europeiska enhetssträvandena. Svensk Tidskrift har starkt engagerat sig för tanken att de europeiska folkens framtida fosterland heter Europa — att det kristet inspirerade rätts- och kulturarv, som förenar dessa folk, måste hävdas och vidareutvecklas i och genom ett alltmer fördjupat samarbete.

I denna anda har Svensk Tidskrift vänt sig med en särskild skrift, »La Suède et l'Europe», till en internationell läsekrets. De medverkande för-

fattarna har försökt att teckna några konturer i Sveriges politiska problematik — historisk och aktuell — och att belysa några av de faktorer inom och utom vårt land, som bestämmer dagens svenska utrikes- och inrikespolitik. Svensk Tidskrift har glädjen att i detta häfte för sin läsekrets presentera tre artiklar ur den franskspråkiga editionen: Gunnar Heckschers ledare om Sverige och Europa, Sten Carlssons översikt över den historiska utvecklingen av relationerna mellan Sverige och Europa samt Karl Fredrik K-m Karlssons artikel om planering i dagens Sverige.

Stalins »goda» brott

Som en bomb — även för de vid alla politiska sensationer och lidelser så vana polackerna — kom nyheten till Warszawa att 27 000 av deras landsmän, därav flera tusen krigsfångar fortfarande alltsedan septemberfälttåget 1939 befinner sig — alltså 24 år efter krigsutbrottet — i arbetsläger vid Omsk i Sibirien. Nyheten sipprade ut när de första 800 av dessa krigsfångar släpptes fria efter ett par månaders »omskolning» i polska fångelser.

I samband med Tysklands och Sovjets angrepp på Polen 1939, vilket var följden av Ribbentrops och Molotovs nonaggressionspakt av den 23 augusti samma år, tillfångatog Wehrmacht större delen av de polska styrkorna på omkring 1,4 miljon man, medan ryska armén enligt egen utsago i Izvestia ett år senare tog tillfånga 180 000 polska soldater och ungefär 14 000 officerare. Efter Hitlers attack mot Ryssland 1941 slöt den polska regeringen i London en överenskommelse med Sovjet, vilken bl. a. gav »amnesti» åt alla polska medborgare och bestämde, att en ny polsk armé skulle bildas av polska värn-

pliktiga. Under mellankrigsperioden bodde nästan två milj. polacker i Sovjetunionen som ryska medborgare. 1939-41 deporterades utom de ovan nämnda 200 000 krigsfångarna dessutom 1,5 milj. polska medborgare från Östpolen. Hela byar och städer tömdes på folk och invånarna skickades — män och kvinnor med barn var för sig — i plomberade boskapsvagnar till avlägsna arbets- och koncentrationsläger. Vägen gick till olika områden — såväl heta och torra stäpper i Kazakstan som kyliga trakter i norr. Tiotusentals dog under dessa resor som varade i flera veckor men fördes »för redovisnings skull» i de sista vagnarna ända fram till slutstationerna. Endast en bråkdel av dessa olyckliga hade befriats 1941 genom ovan nämnda »amnesti», som förresten saboterades av de flesta lägerkommendanterna. Bara omkring 100 000, dvs. sex procent av de deporterade, fick slutligen lämna Sovjet, därav omkring 80 000 som soldater i general Anders' armé, vilken sedermera gick över Persien, Egypten och Palestina (Israel) till Italien, där den utmärkte sig 1944 i det stora slaget och erövringen av benediktinklostret vid Monte Cassino som öppnade vägen för de allierade till Rom. Innan denna armé lämnade rysk mark samlade man åtskilliga informationer beträffande de 10 000 saknade yrkes- och reservofficerare, av vilka flera tillhörde den polska intellektuella eliten. Först svarade ryssarna, att dessa officerare antagligen fallit i tyska händer vid reträtten. Snart fastslog dock polackerna genom sina väl utbyggda underjordiska kanaler, att de varken fanns i hemlandet eller i tysk fångenskap. Stalin sade då till den polske premiärministern general Sikorski i december 1941 att de kanske befann sig på de avlägsna öarna Franz Joseph och Novaja Zemlja i Norra

Ishavet eller att de flytt tvärs över hela Sovjetunionen till Manchuriet...

Även Molotov och särskilt hans vice utrikesminister Vysjinskij, senare Sovjets delegat i FN och ökad för sin förhållningstaktik i New York, visade sig vara riktiga mästare i sina försök att föra polackerna bakom ljuset. Sammanlagt har Polens ambassad gjort 28 interventioner ägnade denna fråga. Den 13 april 1943 offentliggjorde emellertid Berlins radio, att de försvunna polska officerarna hade återfunnits i massgravarna i Katynskogen nära Smolensk. Många av dem hade sand i lungorna, vilket bevisar att de begravts halvt levande. Andra hade händerna bakbundna och djupa bajonetsår och en del påträffades med huvudena täckta av sina militärkappor. Allt detta vittnade om, att de flesta till det bittra slutet kämpat en förtvivlad kamp för livet. Samtliga hade dock ett skott i nacken, vilket är ett typiskt avrättningsätt för den ryska politiska polisen. Efter kriget har polackerna i västerlandet utgivit tre omfattande arbeten om denna tragedi. 1948 utkom »Brottet i Katynskogen i dokumentens belysning» med förord av general Anders, som översatts till olika språk och tryckts i flera upplagor. 1961 utgavs i London »Documents on Polish-Sovjet relations 1939-1943», som till stor del handlade om efterforskningar av de saknade polska officerarna. Slutligen utkom 1962 »Death in the forest» av professor I. K. Zawodny vid Pennsylvania-universitetet.

Då denna ohyggliga upptäckt offentliggjordes av Hitlerregimen, själv redan ökad för sina terrormetoder, begärde polackerna än en gång ett prompt svar från Sovjet och vände sig samtidigt till det internationella röda korset med begäran om en opartisk undersökning. Denna begäran betraktades av den ryska regeringen som

»bevis» för den absurda anklagelsen mot polska Londonregeringen att den samarbetade med Hitlertyskland och utnyttjades som förevändning för att bryta de diplomatiska relationerna. Det gällde redan då för Stalin att bana väg för sin egen polska »befrielsekommitté», som så småningom skulle bli den kommunistiska regeringen i Warszawa.

Den 26 september 1943 återerövrades Smolenskområdet och en rysk kommission under akademiledamoten professor Burdenko »fastställde», givetvis, de tyska fascistiska inkräktarnas »otvivelaktiga» skuld till hela massakern, vilket offentliggjordes den 24 januari 1944. Innan detta hände samlade tyskarna en internationell kommission bestående av 13 kriminalmedicinska specialister, vilka efter att ha undersökt liken i april 1943 fastslog att massakern måste ha förövats för omkring tre år sedan, dvs. före tysk-ryska krigsutbrottet 1941. Det polska röda korsets kommission, som arbetade samtidigt men oberoende, kom till samma slutsats. Den schweiziske experten professor Naville, en känd antinazist vilken var med i Katyn, upprepade på uppmaning av det schweiziska parlamentet vid tiden för Nürnbergprocessen sitt tidigare uttalande om tidpunkten för massmorden och underströk, att han åtagit sig uppgiften i Katyn uteslutande med hänsyn till Polen.

Huvudfrågan gällde att fastställa tidpunkten för likvideringarna. Det framgår av följande fakta, att officerare avlivades under mars-april 1940: – major Solskis dagbok som berättar hur eskorten fräntar honom hans rubel och andra saker i skogen; dagboken slutar den 9 april 1940, – inga dokument, tidningar, personliga anteckningar eller brev av senare datum än våren 1940 har påträffats vid obduktionen,

– träden som maskerade massgravarna var 1943 tre år gamla,
 – officerare påträffades begravda enligt uttalanden av de få överlevande, vilka överfördes av ryssarna till ett annat läger och så småningom kom till Andersarmén i samma ordning i vilken de skickades från Kozielskläget. Antalet, omkring 4 500, stämde också. De saknade från två andra läger, Ostaszkow och Starobielsk har antagligen likviderats på andra platser, som ännu inte upptäckts.

Beria och hans ställföreträdare Merkulov svarade 1941 ett par högre polska officerare att med deras kolleger i de tre ovannämnda lägren begåtts »Krupnaja asjybka» — ett stort misslag.

Stalins andre son berättade, påstås det för en polsk officer i tysk krigsfångenskap, att alla som hade avrättat polacker i Katyn i sin tur likviderats för att samtliga vittnen skulle utplånas.

Uttalanden av polska, internationella och schweiziska specialister å ena sidan och tyska uttalanden å andra sidan samt ovannämnda fakta väger alltså ganska tungt i jämförelse med den självsäkra ryska kommissionens rapport.

Under Nürnbergprocessen anklagades nazisterna bl. a. för Katyn-massakern, men trots att en av de fyra domarna var ryss och ryssarna dessutom hade en egen åklagare, general Rudenko, fann rätten det omöjligt att döma de tyska krigsförbrytarna för just detta brott. Sex år senare fastslog en speciell undersökningskommission, tillsatt av den amerikanska kongressen, efter omfattande undersökningar att massakern utan tvivel åstadkommits av Sovjet.

Det återstår att besvara en fråga: varför bragtes dessa polska officerare om livet? I sovjetisk politisk vokabulär finns ett begrepp som heter »po-

tentiell fiende». Det kan vara fråga om en hel samhällsklass, en grupp eller en enskild person, som en gång kan tänkas vända sig mot Sovjetmakten och därför bör oskadliggöras vid första bästa tillfälle. Ett annat exempel beträffande polackerna utgör här Warszawa-upproret på sensommaren 1944: de aktiva patrioter som då reste sig mot de tyska ockupanterna, resonerade man i Moskva, kan en annan gång vända sig mot oss. Därför stod de ryska arméerna med gevär för fot i över två månader vid Wisla och tillät nazisterna döda 250 000 människor och likvidera de aktiva patrioter som fanns i Polens huvudstad. Metoderna och proportionerna var olika, men det slutliga målet var detsamma.

Chrusjtjov har flera gånger fördömt Stalins olika brott på det inrepolitiska området: både mot kommunistpartiet och mot ryska folket. Polen, Finland, de baltiska folken och andra länder har däremot hittills inte fått någon upprättelse. Publikationer som utges av de fria polackerna i London har förgäves ett par gånger föreslagit, att Chrusjtjov skulle fördöma även massmorden i Katynskogen. Antagligen hör dock utrikespolitiska förbrytelser (trots nya regler som införlivats med folkrätten i samband med krigsförbrytarprocessen i Nürnberg) till den avlidne diktatorns »goda» brott. Ty enligt den senaste rättsen till de beska uttalandena på den 20:e partikongressen har Stalin inte enbart begått fel; han har även en positiv aktivitet bakom sig, och därför bör många av hans ogärningar betraktas helt annorlunda, anser förmodligen Chrusjtjov.

Valen i Italien

Italien intar en speciell situation, då det är fråga om allmänna val. Den poli-

tiska splittringen har inte kunnat undvikas. I varje val deltar ett drygt tjugotal partier. Stora partier har dock i regel samlat så många röster, att ett tillräckligt parlamentariskt underlag kunnat bildas. Italienarna har alltid — det måste erkännas — varit mästare i det politiska spelet, som blomstrade i detta land redan vid en tidpunkt, då resten av Europa ännu regerades med ganska stränga och ofta grova metoder. De ekonomiska svårigheterna efter andra världskriget verkade också hämmande på de splittrade italienska sinnena. Den avgörande hjälpen kom emellertid från den katolska kyrkan, som vid de första efterkrigsvalen — då landets hela politiska och ekonomiska framtid stod på spel — inte tvekade att ge sitt oförbehållsamma stöd åt »Democrazia Cristiana» (DC), det parti som också hade den största chansen att stabilisera läget på längre sikt.

Samtliga dessa faktorer har bidragit till att en solid parlamentarisk majoritet kunde skapas redan vid det första valet enligt den nya grundlagen 1948. De kristliga demokraterna fick då 48 % av samtliga röster samt 304 av deputeradekammarens 507 platser samt 131 av senatens 237. Fem år senare fick emellertid D. C. vidkännas en kraftig tillbakagång till 40 % av rösterna samt 262 platser i deputeradekammaren och 112 i senaten. Men 1958, efter antagandet av det stora industriella utvecklingsprogrammet och jordbruksreformen återhämtade partiet en del av förlusterna. D. C. erhöll 42,3 % av rösterna och erövrade 273 och 123 mandat i respektive deputeradekammaren och senaten.

Väljarekårens sympatier fluktuerar alltså från val till val. Detta bör man ha i minnet vid en bedömning av de svåra förluster som D. C. fick vidkännas vid årets val. Väljarandelen sjönk

nu till 38 %, i deputeradekammaren erhöll partiet 260 och i senaten 133 platser. Rent faktiskt lyckades D. C. till och med öka sin styrka i senaten, som blott förnyas delvis vid varje val. D. C. förlorade dock 700 000 röster, vilka till största delen tillföll kommunisterna (PCI). Dessa vann en miljon nya anhängare, fick 25 % av samtliga röster samt 166 platser i deputeradekammaren och 85 i senaten. År 1958 samlade de 22,7 % av rösterna och erhöll 140 respektive 59 mandat. Vid 1953 års val hade kommunisterna fått samma procentandel av rösterna som 1958 men hade blott erhållit 143 respektive 51 mandat.

Man måste här fråga sig, varför italienarna hyser så stora sympatier för det kommunistiska programmet. Mussolinis långvariga press på samhället framkallade förstas, när den bortfallit, en ganska naturlig omkastning. Vänstersympatier har för resten alltid varit starka i detta land, där under långa tider den sociala strukturen, åtminstone i söder, varit särdeles otidsenlig. Återgången till fria demokratiska förhållanden har därför lett den politiska kristallisationen till två poler: den centrala kristligt-demokratiska och den vänsterextrema, den kommunistiska. »Proletariatets fosterland» Sovjets krigsgloria spelade också en viss roll ända fram på 1950-talet. Partiet hade dessutom hela tiden tur med skickliga, intelligenta ledare. Den nuvarande generalsekreteraren Togliatti, vilken redan före kriget satt som hög internationell funktionär i Moskva, utgör långt ifrån det enda lysande exemplet. Även partiets organisations- och propagandaapparat har fungerat nästan perfekt hela tiden. Efterkrignöden utnyttjades skickligt för att få ett fast grepp om massorna. Norrlands situation för ett par år sedan, då kommunistiskt avgivna röster — de hyggliga lönerna

till trots — hade sin orsak i allmänt missnöje med förhållandena på andra områden, har sin tillämpning även i Norditalien. Nästan hälften av alla kommunistiska röster hade avgivits där, medan i det fattiga södern bara var femte eller sjätte italienare röstade kommunistiskt. De sociala reformerna var enligt mångas mening otillräckliga och gav för litet åt de arbetande massorna. I samband med regeringens breddning åt vänster — apertura a sinistra — försvann tyvärr ur kristliga demokraternas vokabulär ett tidigare slagord om »dammen mot kommunismen» och regeringen såg med blida ögon, att många vänsterextremister placerades på viktiga sociala, ekonomiska och propagandaposter samt inom »massmedia», särskilt i TV. I valkampanjens slutskede återgick man till hårdare tag, t. o. m. begreppet »korståget mot kommunismen» var då och då synligt i spalterna, men det var för sent. D. C:s allierade gick under dessa val olika öden till mötes: Saragats socialdemokrater (vilka satt i regeringen) ökade, medan republikaner (vilka också var med i regeringen) och vänstersocialister under Nenni (vilka bara stödde den i parlamentet) endast behöll sina positioner. Den uteblivna röstökningen för de sistnämnda tillföll till största delen kommunisterna.

Östblockets allmänna tendenser till samexistens fann bl. a. sitt uttryck i positiva uttalanden om den framlidne påven Johannes XXIII:s attityd gentemot freden och det »socialistiska» lägre. I verkligheten försvarades freden av alla hans företrädare, inklusive Pius XII. »Osserbatore Romano», Vatikanens officiösa pressorgan underströk, att den senaste encyklikan, »Fred på jorden — Pacem in terris», uttalat sig utan omsvep till den nationella och personliga frihetens förmån. Vänligheten, som visa-

des den sovjetiska ortodoxkyrkans representanter under conciliets första session i höstas och som resulterade i ärkebiskop Slipys, de ukrainska katolikernas överhuvud, befrielse från ett ryskt fängelse, vittnade lika litet om någon principändring hos den helige fadern som mottagandet av Izvestias chefredaktör och Chrusjtjovs svärson Adjubei med maka. Denna politiska skicklighet av diplomaten Johannes XXIII hade emellertid missförstått av gemene man i Italien som uppfattade dessa taktiska steg och mått som en förlåtelse av kommunismens alla förbrytelser och ofta röstade därefter.

Ett parlamentariskt samarbete mellan centern och vänstern verkar under närmaste framtiden — alla förhållanden till trots — mest sannolikt för de kristliga demokraterna, med förbehåll för överraskningar orsakade av det italienska temperamentet. En ren centerregering skulle endast förfoga över 15 rösters majoritet i deputeradekammaren. Den stabiliserande roll som det största partiet spelar utgör tvivelsutan en positiv faktor för Italien, liksom för hela den gemensamma marknaden. Västeuropa behöver i dag mer än någonsin ett ekonomiskt och politiskt lugn för att befästa sina positioner inför de av Moskva redan anmälda nya politiska kriserna.

Moralism i utrikesattityden

Gång efter annan har under senare år i den svenska utrikesdebatten förekommit ställningstaganden, som måste betecknas som ensidigt moraliserande. Häftiga angrepp har på sistone riktats särskilt mot Sydafrika och Spanien. Vad beträffar Sydafrika är det uppenbart, att den avskryvda apartheidpolitiken inte bringas att upphöra genom en bojkottaktion av det slag som utlysts i Sverige. Vårt

lands handelsförbindelser med Sydafrika är inte av sådan storleksordning, att ens en drastisk nedskärning av frukt- och vinimporten betyder mera än på sin höjd ett nålsting för den sydafrikanska ekonomien. Avgörande för det lyckosamma i sådana aktioner är om Storbritannien och andra stora importörer från Sydafrika kan förmås att medverka samt om människorna i gemmen verkligen kan förmås till en köpbojkott, riktad mot ett visst land. Bojkottaktionen har emellertid här i landet också tagit sig diverse rent olustiga uttryck, som måste påtalas. Må vara, att en grupp ungdomar vill demonstrera mot vad de med rätta betraktar som orättfärdig och omänsklig raspolitik, men när detta riktar sig mot enskilda svenska medborgare och företag, finns det anledning att reagera. Då enskilda handelsföretag, i valet mellan att sälja sydafrikansk frukt eller att avskeda personal, av lättförklarliga skäl föredrog det förra alternativet, uppvaktades de av ungdomar, som på stora plakat förkunnade, att affärerna sålde sydafrikanska varor — en indirekt eller direkt, om man så vill, uppmaning till bojkott mot vissa företag. Det olämpliga i sådana aktioner borde ej behöva diskuteras. Detsamma gäller om de häftiga angreppen från vissa håll mot svenska exportföretag, som vidtagit åtgärder för att öka sin försäljning i Sydafrika, bl. a. genom att delta i en varumässa. Skulle det vara mera förgrifligt att delta i en mässa i Johannesburg än i en i Leipzig? Det kan inte gärna begäras, att enskilda svenska företag av politiska skäl skall låta sin handelsförbindelser upphöra med ett land, med vilket Sverige har fullständiga diplomatiska relationer.

Man vill också gärna ställa frågan, om Verwoerds regim skulle vara mera omänsklig än exempelvis terrorregi-

men i Östtyskland och om inte en bojkott mot Ulbrichts land i än högre grad hade varit på sin plats. Överhuvudtaget tål dock lämpligheten av bojkottaktioner mot särskilda länder väl att diskutera. Över hela världen pågår strävanden att riva ned de handelspolitiska barriärerna mellan länderna. Är det då rimligt att ersätta dessa med politiskt betingade? Skulle vi inskränka oss till att handla med i svensk mening demokratiskt renläriga stater, blev svängrummet inte stort. Det vore mera i överensstämmelse med vårt lands demokratiska traditioner att låta var och en själv avgöra vilken vara han vill köpa. Om politiska sympatier eller antipatier skall inverka på en människas konsumtion, bör verkligen vara vars och ens ensak. För framtiden vore det skönt att slippa kollektiva bojkottaktioner, som i regel får som enda resultat, att företag och anställda — inte i det avsedda landet men väl i Sverige — riskerar att lida ekonomisk skada. För de grupper och organisationer, som vill vädra sina politiska känslor, finns lämpligare uttrycksmedel.

Anmärkningsvärd är också den hets, som på sina håll i vårt land drivits mot Spanien dels med anledning av kommunisten Grimaus avrättning och dels med anledning av den planerade spanska kulturveckan i Stockholm. Att principiellt ogilla dödsstraff är en sak. En annan är att många länder alltjämt har kvar denna straffform, däribland Storbritannien, Frankrike, åtskilliga delstater i USA samt Sovjetunionen, där många människor varje år avrättas, t. o. m. på grund av ekonomiska »brott». I Spanien användes dödsstraffet synnerligen sällan. Före Grimaus exekution hade veterligen någon avrättning ej ägt rum under de båda senaste åren. Vad beträffar just fallet Grimaus är det svårt att förstå reaktionen mot domen. Alldeles oav-

sett vad som kommit fram under själva rättegången och bortsett från hur processen kan ha förts, utgör det blotta faktum att Grimau var f. d. kommunistisk polischef i Barcelona under inbördeskriget, känd för att ha utövat en ohygglig terror, en ytterst grav anklagelse. Därtill kommer att Grimau enligt en pålitlig källa hade till uppgift att förbereda terrorhandlingar, som kunde ha kostat många oskyldiga människors liv. Med tanke på den nästan totala tystnaden i Sverige, när det gällde avrättningen i Sovjet av den för spioneri dömdes Pankovskij liksom den svaga reaktionen inför andra avrättningar i Sovjet, förefaller moralismen i Grimaus fall något konstlad.

Det finns också skäl att kraftigt ta avstånd från de demonstrationer som på olika sätt förekom i samband med den beramade spanska kulturveckan. Kultur och politik är sannerligen två ting som borde hållas åtskilda. Rent otillständigt har man uppträtt på fackföreningshall i Stockholm, då man under hot om att ej fullfölja kollektivabonnemanget på Stadsteatern lyckades framtvunga att den planerade uppvisningen av den spanske dansören Antonio, en av världens främsta i sin genre, inställdes, samtidigt som den ryska Kirovbaletten uppträdde på Operan. *Det är här fråga om samma fackföreningsrörelse, som för några år sedan lät sälja Stockholms-Tidningens gamla tryckpressar till Spanien.* Dessbättre kom ändå Antonios uppvisning till stånd, ehuru ej på Stadsteatern. Man vill verkligen fråga, om ändå inte till slut det politiska spelet kring Stadsteatern definitivt överskridit anständighetens gräns.

Även i andra sammanhang har förekommit demonstrationer mot Spanien och spansk kultur. Man frågar sig vilka intressen som egentligen ligger bakom. Säkerligen är det i många fall

fråga om välmenande men samtidigt naiva idealister. Men det är också ett klart kommunistiskt intresse att bedriva så intensiva antispanska kampanjer som möjligt. Ett uttryck för hur väl den kommunistiska propagandapparaten fungerar har vi just i fallet Grimau. Som vanligt föredrar man dock att låta andra organisationer än de klart kommunistiska syssla med opinionsbildningen. En viss roll i samband med de antispanska demonstrationerna i Stockholm synes ha spelats av den s. k. kommittén mot nynazism och rasfördomar. Helt i enlighet med det kända mönstret förekommer i kommittén liksom på dess upprop en rad kända kulturpersonligheter, av vilka många har ett klart demokratiskt förflutet och som alldeles säkert anslutit sig av idealitet och övertygelse. Men i spetsen för kommittén står en låt vara mindre känd men likväl aktiv kommunist, Kjell E. Johansson, vilken bl. a. uppträtt som kommitténs talesman i den s. k. nattradion. Denne, som är ledamot av kommunistiska ungdomsförbundets styrelse, har redan tidigare ägnat sig åt kryptokommunistiskt arbete. Sålunda har han varit styrelseledamot och en drivande kraft inom »Ungdomens Fredsförbund». Bland annat har han haft till särskild uppgift att leda fredsförbundets tonåringar. Det är uppenbart att man under dylika omständigheter har all rätt att tvivla på uppriktigheten i de manifestationer som förekommit från kommitténs sida.

Visserligen är det i samtliga fall relativt små grupper som söker styra opinionsbildningen, men det är ändå ostridigt att man i allmänhetens ögon uppnått vissa resultat. Hur har detta varit möjligt? En ej obetydlig roll har uppenbarligen radion och televisionen spelat i sammanhanget. Med förkärlek har man uppmärksammat

och givit spridning åt opinionsyttningar av detta slag. En särskild roll tycks också spelas av den s. k. nattredaktionen inom radion, vars program torde höra till de mest politiskt tendentiösa och i regel bär en stark vänsterradikal prägel med inslag av ensidig moralism. Bland annat har förekommit program, som nära nog manat till hets mot Spanien i de aktuella sammanhangen.

Själva utgångspunkten i resonemanget för många synes vara, att alla regimer som ej är i svensk mening demokratiska bör bekämpas. Men eftersom Sovjetunionen och kommunismen är en stark maktfaktor kan föga åstadkommas på detta håll. Länder som Spanien och Portugal däremot har inte samma styrka och är mera avlägsna; alltså inriktas moralismen på dessa länder. Men det är uppenbart, att en dylik kättarejakt i demokratiens heliga namn inte bidrar till att göra svenska folket mera upplyst och skickat att med allvar diskutera utrikespolitiska frågeställningar. Önskar man uppriktigt en fortgående liberalisering på den Pyreneiska halvön, torde det bästa sättet vara att påskynda dessa länders inlemmande i den europeiska integrationsprocessen. I ett framtida integrerat Europa kommer det — om ej annat så av praktiska skäl — att vara omöjligt att driva en politik, som beträffande åsikts-, yttrande- och tryckfrihet nämnvärt skiljer sig från den mera allmänt omfattade i Västeuropa. I stället för att göra svenska folket mera vant att se nyanserna — alla icke-demokratiska stater är inte järnhårda diktaturer, variationerna är oändliga — försöker man på vänsterradikalt håll i många fall att måla allt i svart och vitt. En ensidig moralism av det slag, som man mött i inställningen till framför allt Spanien och Portugal, gagnar minst av allt vår svenska demokrati. I stället för att

bedriva kättarejakt och hets mot vissa länder borde det vara önskvärt att man från olika synpunkter skaffade sig ordentlig kännedom om förhållandena i de länder man angriper, att man lärde sig urskilja nyanserna och rätt förstå vad som synes ske.

Fideikommissen

Att propositionen om avveckling av fideikommissen hamnade bland de ärenden som måste uppskjutas till höstriktsdagen är på sätt och vis typiskt — problemet är notoriskt ett av de mer svårlösta. I olika former har man ända sedan slutet av 1800-talet arbetat med frågan om en avveckling — sedan 1810 råder som känt förbud mot instiftande av nytt fideikommiss i fast egendom (sedan 1930 jämväl i lös egendom). Riksdagen hemställde 1914 om utredning angående upphävande av fideikommiss; flera förslag till avveckling har också senare framlagts utan att leda till resultat.

Nu skall det, enligt justitieminister Klings förslag, alltså till sist bli något av. I korthet går förslaget ut på, att bestående fideikommiss avvecklas när nuvarande innehavaren avlider. »Egendomen skall då fördelas så att den som enligt fideikommissurkunden är närmaste efterträdare till den avlidne innehavaren erhåller hälften av egendomen, medan återstoden fördelas mellan den avlidnes arvingar och testamentstagare.»

Mot förslaget har riktats mycket tungt vägande invändningar från ett stort antal remissinstanser. Givet är, att kritiken näppeligen längre kan byggas på rent principiell grund. Att fideikommissinstitutet inte överensstämmer med nutida rättsuppfattning torde vara obestridligt. Att statsmakterna för evärdelig tid skulle kunna vara bundna att respektera de spe-

ciella successionsregler som under helt andra samhällsförhållanden fastlagts i fideikommissurkunderna torde ej heller kunna hävdas. De allra flesta remissinstanserna har också i detta fall godtagit vad som med viss rätt skulle kunna kallas retroaktiv lagstiftning, naturligtvis under förutsättning av att ingen levandes rättsposition därigenom försämras.

Om man på detta sätt alltså nödgas erkänna att det är rättsligt möjligt och principiellt på visst sätt motiverat att avveckla den säregna institutionen, innebär detta dock inte att avvecklingsförslaget gått fritt från anmärkningar.

Frågan är nämligen, om den principiella vinst som ett avskaffande av fideikommissens egenartade och på visst sätt privilegieartade arvsregler skulle innebära kan anses väga tyngre än de mycket allvarliga nackdelarna med en »reform» enligt hr Klings förslag.

Redan ur ekonomisk synpunkt ter det sig uppenbarligen betänkligt och rent ut sagt bakåtsträvande att genomföra ett förslag som hotar att splittra ett antal stora sammanhållna jord- och skogsbrukskomplex i smärre delar — hela tendensen är ju eljest att just betona vikten av att skapa så stora brukningsdelar som möjligt!

Ett speciellt problem utgör härvid naturvårdsintresset, som enligt Svenska naturskyddsföreningen inte tillräckligt uppmärksammas i den utredning som ligger till grund för propositionen. Fideikommissområdena innefattar ofta oersättliga värden med hänsyn till landskapsbild, fauna och flora, värden som uppenbarligen skulle äventyras vid ändrade ägande- och brukningsförhållanden. En reform som innebär sådana risker måste uppenbarligen rimma mycket illa med den strävan till effektivisering av naturvärden som nyligen tagit sig ut-

tryck i riksdagens principbeslut om förstärkt naturvårdsorganisation.

Den allvarligaste nackdelen med en upplösning av fideikommissen rör dock obestridligen de utomordentligt viktiga kulturvärden i form av konstsamlingar, bibliotek och arkiv m. m. som inrymmes i våra fideikommiss. Att en upplösning av fideikommissbanden i många fall måste medföra överhängande risk för att dylika samlingar skingras och kanske i många fall föres ur riket är alldeles uppenbart, och har starkt betonats av ett stort antal kulturvårdande remissmyndigheter.

Utredningen hade bl. a. tänkt sig att förebygga detta genom ett system med stödstitförelser — en viss del av egendomen skulle vid fideikommissets upplösning avsättas till en fond avsedd att möjliggöra fortsatt vård av ifrågasvarande kulturvärden.

De ekonomiska och rättsliga medel som utredningen anvisat för att förhindra en skingring av fideikommissens kulturvärden har tydligen inte förefallit vederbörande sakkunniga myndigheter tillfredsställande. Propositionen är ur denna synpunkt än mer bristfällig — hr Kling anser sig nämligen inte kunna förorda att stödstitförelser tvångsvis upprättas. För denna ståndpunkt finns utan tvivel i och för sig goda skäl. Resultatet blir dock i stort sett, att justitieministern gentemot farhågorna för att oersättliga kulturskatter skingras endast kan hänvisa till en förhoppning att vederbörande familjer nog ofta kommer att se till att så inte sker, samt att i värsta fall kronan skall tillförsäkras inlösningsrätt.

Att detta är otillfredsställande ligger i öppen dag. Även om den goda viljan hos berörda enskilda inte brister måste man förutse att en splittring av den egendom som utgjort den ekonomiska grunden för värden och bibe-

hållandet av de kulturmiljöer det gäller så småningom kommer att göra en fortsatt kulturvårdande verksamhet av ofta ekonomiskt betungande art mer eller mindre omöjlig.

Kronans inlösningsrätt kan inte bli mer än ett högst otillfredsställande surrogat. Det ur kulturhistorisk synpunkt väsentliga är ofta just bibehållandet av en bestämd samlad miljö — ett värde som ingalunda kan ersättas av att samlingar eller enstaka föremål inlöses och placeras i muséer. Till detta kommer det förhållandet, att statsfinansiella hänsyn ofta får antas lägga hinder i vägen för ett effektivt tillämpande av inlösningsrätten. De hittillsvarande erfarenheterna från naturvårdens område talar på denna punkt ett dystert språk.

Ett oeftergivligt krav måste vara, att innan fideikommissen upplöses fullt betryggande garantier skapas — rättsligt och ekonomiskt — för att de kulturvärden som genom en upplösning skulle sättas på spel effektivt kan

skyddas. I riksdagen har också redan väckts motioner i detta syfte. Skulle ett fördjupat övervägande av dessa utan tvivel ytterst komplicerade problem visa, att sådana garantier inte kan åstadkommas måste man allvarligt ifrågasätta den föreslagna »reformens» rimlighet. I sådant fall torde den mening få väga tyngst som uttryckts av exempelvis Riksantikvarieämbetet — som för sin del har svårt att se hur de hotade kulturvärdena skulle kunna bevaras om den institution försvinner som skapat dem och hållit dem vid makt —: »Fideikommissen tillhöra sålunda ett avslutat skede i vår historia, och ha för övrigt även därigenom sitt kulturhistoriska intresse. Antalet fideikommiss kan icke anses vara särskilt stort. Några större allmänna olägenheter av att bibehålla dem torde knappast kunna påvisas. Man frågar sig om icke vårt land har råd att bevara den relik av en äldre kultur som fideikommissen utgöra.»